

Általános és szervetlen kémia

Laborelőkészítő előadás III. (2008. szeptember 25.)

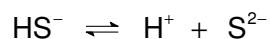
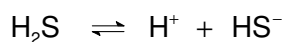
- Arrhenius sav-bázis elmélete
  - erős és gyenge bázisok disszociációja
  - sók előállítása
  - az Arrhenius-elmélet hiányosságai
- Brønsted és Lowry sav-bázis elmélete
  - az oldószer amfotériája
  - savak és bázisok relatív erőssége
  - savak-bázis reakciók alaptípusai a Brønsted-elmélet szerint
  - bórsavak és a bórax szerkezete
  - szabályos sók előállítási lehetőségei
  - savanyú sók amfotériája

Arrhenius sav-bázis elmélete (1884)

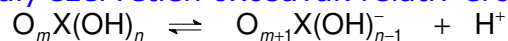
- **Sav:** hidrogénionra és savmaradékionra disszociál

- Lépcsőzetes disszociáció a kénhidrogén példáján:

Pauling-szabály szervesetlen oxosavak relatív erősségére

savanhidrid

$m = 3$ igen erős sav

$m = 2$ erős sav

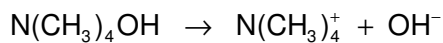
$m = 1$ gyenge sav

$m = 0$ igen gyenge sav

Arrhenius-bázisok és anhidridjeik

- **Bázis:** kationra és hidroxidionra disszociál

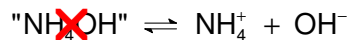
egyértékű, erős bázis:

kétértékű, erős bázis:

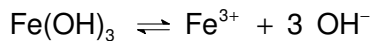
egyértékű, gyenge bázis:

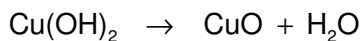
kétértékű, gyenge bázis:

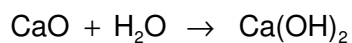
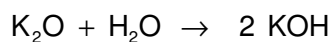
háromértékű, gyenge bázis:

- **Bázisanhidrid = fém-oxid:** bázisból vízkilépéssel keletkezik

- erős bázisok anhidridjei:

Sók előállítása Arrhenius szerint

- Sóképzés erős bázissal:
- Sóképzés gyenge bázissal:
- Részleges semlegesítés: savanyú só képződése

Az Arrhenius-elmélet hiányosságai

- az ammónia vizes oldata bázisos, pedig képletében nincs hidroxidion:
- a bázisok esetén sem mindig a hidroxidion reagál:
- a savakból valójában hidratált proton keletkezik, a vízmolekula amfoter
- Miért savas a legtöbb fémsó oldata? Miért lúgos a KCN-oldat?
- sav-bázis reakciók nemvizes oldószerekben (jégecet, folyékony ammónia):

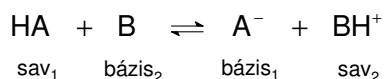

Brönsted és Lowry sav-bázis elmélete (1923)

- **Sav:** H⁺-t képes leadni (protondonor)
  - **Bázis:** H⁺-t képes felvenni (protonakceptor)
- } konjugált sav-bázis pár

példák:

- **Sav-bázis reakció** (elvileg mindig $\rightleftharpoons$)
protoncsere konjugált sav-bázis párok között:

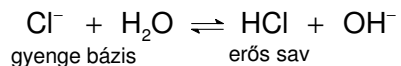
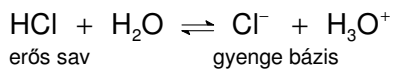
Az oldószer központi szerepe savak és bázisok erősségében

- **Víz autoprotolízise:** $\text{H}_2\text{O} + \text{H}_2\text{O} \rightleftharpoons \text{H}_3\text{O}^+ + \text{OH}^-$
bázis₁   sav₂   sav₁   bázis₂

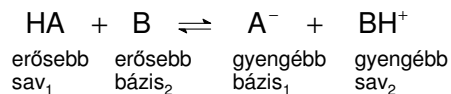
egyensúlyi állandó:

vízionszorzat:

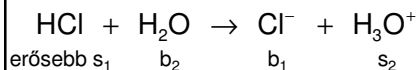
- **Savak és konjugált bázisok relatív erőssége (reciprocitás)**

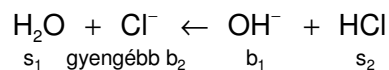
Brönsted sav-bázis reakciók iránya, a víz amfotériája

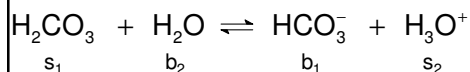
H₃O⁺-nál erősebb savak:

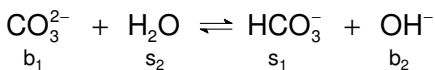
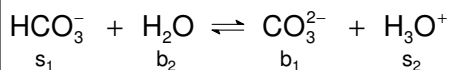
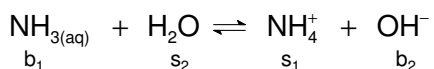
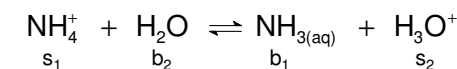
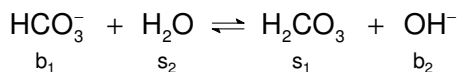
H₂O-nál gyengébb bázisok:

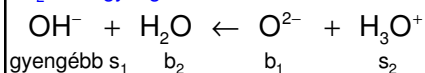
H₃O⁺-nál gyengébb, H₂O-nál erősebb savak:

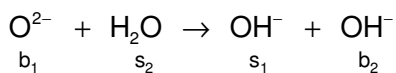
OH⁻-nél gyengébb, H₂O-nál erősebb bázisok:

H₂O-nál gyengébb savak:

OH⁻-nél erősebb bázisok:

Sav-bázis reakciók típusai a Brönsted-elmélet szerint I.

1. Erős/gyenge savak/bázisok disszociációja, a víz amfotériája (ld. előző dia)

2. Közömbösítési („semlegesítési”) reakciók

- Erős sav + erős bázis:

- Gyenge sav + erős bázis:

- Erős sav + gyenge bázis:

- Gyenge sav + gyenge bázis:

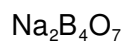
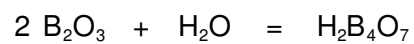
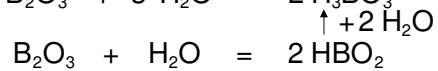
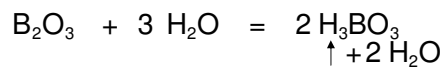
3. Savak reakciója egymással

Sav-bázis reakciók típusai a Brönsted-elmélet szerint II.

4. Szabályos sók (Arrhenius-sók) reakciója erősebb savval vagy bázissal

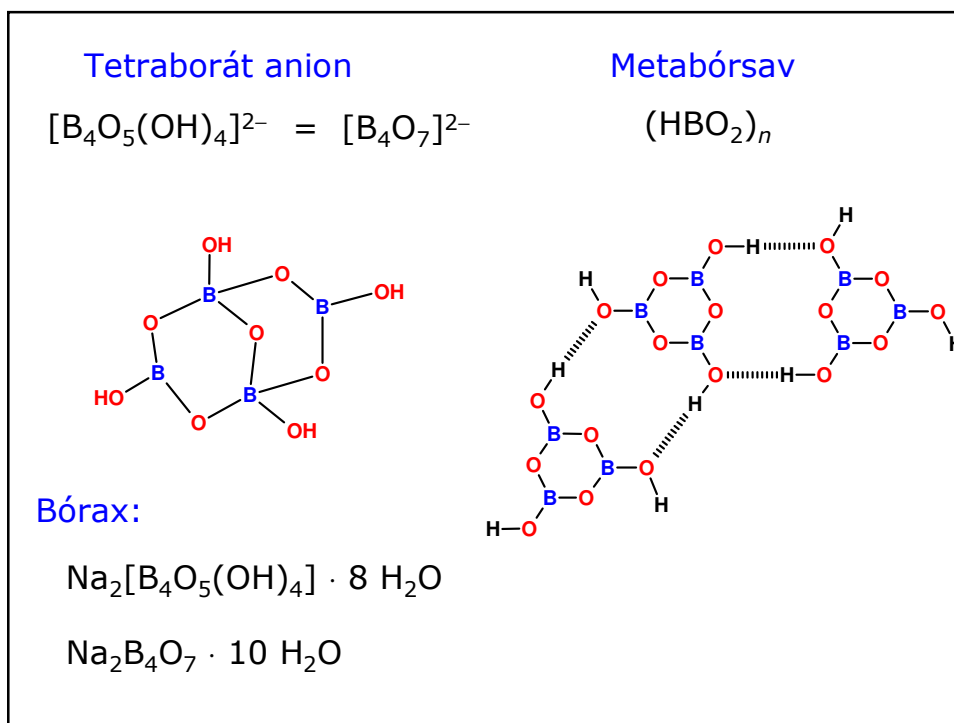
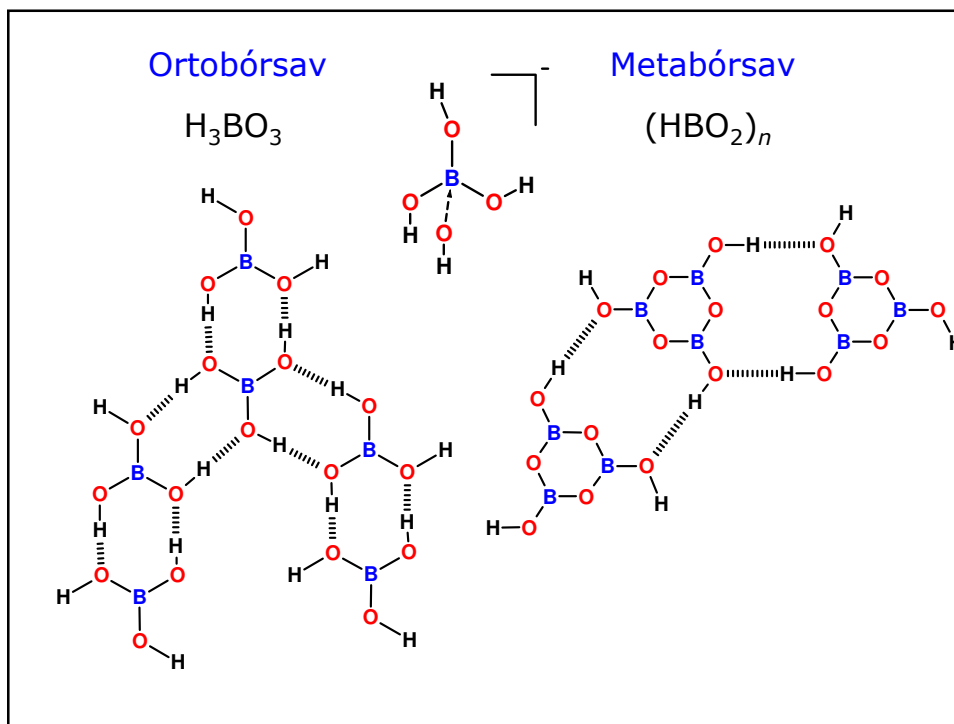
Bór-trioxid, bórsavak és a bórax

- a különböző víztartalmú bórsavak formális kapcsolata az anhidriddel:

- az ortobórsav anomális disszociációja (Lewis elmélet):
- ortobórsav előállítása bóraxból (Brönsted):

az instabil tetrabórsav spontán bomlása vizes oldatban:

Bórax: $\text{Na}_2\text{B}_4\text{O}_7 \cdot 10 \text{H}_2\text{O}$

Death Valley, California

A bórax felhasználása:

- mosószeres, szappanok
- vízlágyítás
- zománcbevonatok, kerámia, boroszilikát üveg készítése
- égésgátló

Szabályos sók előállítási módszerei

- **Arrhenius:** $\text{bázis} + \text{sav} = \text{só} + \text{víz}$
- **Brønsted:** $\text{bázisanhidrid} + \text{sav} = \text{só} + \text{víz}$
- **Lewis (Lux):** $\text{bázis} + \text{savanhidrid} = \text{só} + \text{víz}$
- **Lewis (Lux):** $\text{bázisanhidrid} + \text{savanhidrid} = \text{só}$
- **Brønsted:** $\text{gyenge sav sója} + \text{erős sav} = \text{erős sav sója} + \text{gyenge sav}$
- **Redoxireakció:**

Sav-bázis reakciók típusai a Brönsted-elmélet szerint III.

5. Savanyú sók anionjainak amfoter (amfiprotikus) viselkedése

- Na_2HPO_4 disszociációja:
- erősebb savval szemben a hidrogénfoszfát bázisként viselkedik:
- erősebb bázissal szemben a hidrogénfoszfát savként viselkedik:

Sav-bázis reakciók típusai a Brönsted-elmélet szerint IV.

6. Sók vizes oldatának kémhatása, hidrolízis (= vízzel való kémiai reakció)

A sóoldat kémhatását a disszociációval keletkező ionok hidrolízisre való hajlama, tehát a vízhez mért sav/bázis erőssége szabja meg.

- szabályos só vizes oldatának kémhatása semleges is (NaCl),
- savanyú sók vizes oldatának kémhatása lehet savas is (NaH_2PO_4),
de akár lúgos is (Na_2HPO_4):